

ריקוד בשבת¹

הרב אלחנן סבתו

אשתחויה ואקוד, לא-ל אותנו יפקוד, ולשומרנו ישקוד.

עזק לרגלינו נעקוד, ונתקדש מלרקוד, מלהניף זרוע אף קדקוד, ביום בו נח יקוד.

דין זה נוסד על שני יתדות:

1. מהו המעשה הנקרא ריקוד.

2. מה דינו בשבת.

דין הריקוד גלוי הוא לכל, שדעת מר"ן (אורח חיים שלט ג) ורמ"א (בסתם) לאסור אף במקום מצווה, אלא שלימד הרמ"א זכות על הנוהגים להקל במקום מצווה (כך פירש המשנה ברורה). ורש"ל היקל עוד שבמקום מצווה שרי לכתחילה לרקוד. וערוך השולחן היקל אף שלא במקום מצווה. ועיין עוד באריכות ביחווה דעת (ח"ב סימן נח).

[היוצא מן כלל זה הוא מצוות הריקוד בשמחת תורה ומחולות בנות ירושלים ביום הכיפורים].

אך עיקר דברי כאן מוסבים על הטעות הנפוצה הנוגעת למעשה הריקוד.

רבים סבורים כי כל עוד ששתי הרגליים אינן מונפות באוויר אין זה בכלל ריקוד, ושורש הדבר כי מצאנו בירושלמי הגדרת החילוק בין קפיצה לריקוד, וזו לשונו:

אין מרקדין. ריקוד - עוקר רגלו אחת ומניח אחת. קיפוץ - שתי רגליו כאחת.

והעתיקו רבנו חננאל (ביצה לו:) ושאר ראשונים.

1 הערת המערכת: יעויין בסמוך מאמרו של יוסף מימון בנושא זה, שבסופו הביא את פסיקת מרן ראש הישיבה שליט"א בנושא.

בהשקפה ראשונה נראה כי כוונת הירושלמי היא שקיפוף וריקוד שווים בכך ששתי הרגליים מונפות באוויר, אלא שבעוד שבקיפוף עקירת רגליו נעשית בו זמנית, בריקוד הן נעקרות זו אחר זו.

אלא שפירוש זה דחוק בלשון, שכן נצטרך לבאר שהירושלמי מדבר על מי שכבר עקר את רגלו האחת, ואיננו מניחה עד שעוקר את האחרת. ומדוע לא הזכיר שכבר עקר הראשונה? כך היה לו לומר: 'ריקוד - עוקר שתי רגליו זו אחר זו!'

ולפיכך היה נראה שכוונת הירושלמי לאותה הרגל, דהיינו עוקר רגלו אחת ומניח את אותה האחת. וכן עושה בחבירתה.

אך כנגד זה יתעצמו שתי קושיות: האחת - הלא זה הילוך רגיל, ולא ריקוד! ועוד, דלא פלטינן מדוחק הלשון, מפני שהיה לו לומר: 'עוקר רגלו אחת ומניחה!'

ויש להשיב על ראשון, כשם שלמחוא כפיים מותר (כגון אחר הרצאה וכדו'), אך לפי קצב הנשמע כמנגינה אסור - הכי נמי הילוך רגיל שרי, אך 'הליכה במחול' לפי קצב אסורה.

אך דוחק הלשון בעינו עומד, אלא שלא אותנו בלבד הוא דוחק, כי אם משנה ערוכה בשבת (דף קכח: פי"ח ב): "אשה מדדה את בנה. אמר רבי יהודה: אימת? בזמן שהוא נוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר - אסור". והתם ודאי אין לפרש ששתי רגליו עקורות מהארץ, דאין זה דידי אלא נשיאה גמורה. ופירש הרוקח (הלכות שבת סימן קכ): "האשה מדדה בנה ברשות הרבים, כשהתינוק נוטל רגלו אחת ומניח אחת ונשען על רגלו אחרת, אבל לגרור אותו אסור". הרי שפירש כדברינו חרף דוחק זה.

ורש"י פירש שם: "כשמניח אחת מגביה אחת", וצ"ע כנ"ל.

ולדינצל מלחץ זה הדחק יש לי לפרש הירושלמי והמשנה באופן אחר, בהקדם הידוע בהלכות תפילין (סי' כה סע' ז), שיש לברך 'להניח תפילין בנו"ן רפויה, שמשמעותה 'להשים', כדכתיב "להניח ברכה אל ביתך" (יחזקאל מד ל), ולא בנו"ן דגושה שמשמעותה גם לעזוב, כדכתיב "ותנח בגדו אצל וינס" (בראשית לט טז).

ואף כאן, 'ומניח אחת' דקאמר, היינו בנו"ן דגושה. ואם כן כוונת הירושלמי והמשנה, שעוקר את רגלו אחת ועוזב ומשאיר את חבירתה, כלומר לא מגביהה. ובזה עלו כל דברינו כהוגן.²

2 השתא דאתינא לחילוק בין נו"ן דגושה לרפויה, נשכח מרגניתא טבא בקושיית האחרונים בסימן רנג ס"ב. וזו לשון השו"ע בתנאי היתר החזרת קדירה על כירה: "מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת, [נהג"ה: ועודה

וכן שקד הטור להאריך ולפרש כוונת המשנה, והעתיקו השולחן ערוך (סימן שח סעיף מא): "האשה מדדה את בנה אפילו ברשות הרבים, ובלבד שלא תגררהו, אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת". והרי זה כדברינו האחרונים.

היוצא מדברינו שלכל הפירושים אף 'הליכה במחול' נקראת ריקוד אם נעשית היא על פי קצב ומנגינה, ואע"פ שאיננו מגביה שתי רגליו באוויר. [מיהו הליכה במחול בלא קצב ומנגינה, מותרת].

עוד רגע אחד אדבר על הריקוד הנעשה בעת קבלת השבת, כי מקור גדול מצאנו לו. הלא הוא רבנו חננאל, הגורס בגמרא בבבא קמא לב. "רבי חנינא הוה מרקד ואזיל, ואמר בואו ונצא לקראת כלה". אך ללא ספק ריקודו היה נעשה ביום שישי לעת ערב, ולא בליל שבת, וכן מוכח מהסוגיא התם העוסקת בערב שבת. ועיין שם בנמוקי יוסף. ועיין בבן איש חי (וירא ב), בגנות הפונים באותה השעה אנה ואנה, וזו לשונו: "סדר קבלת שבת כפי דברי רבנו האר"י ז"ל הוא כך... יעמוד האדם ויחזר פניו כנגד רוח מערב ויסגור עיניו, וישים יד השמאלית על החזה, ויד ימין על השמאלית, ויכוין באימה ויראה כעומד לפני המלך... ואותם בני אדם שעושין קבלת שבת בהולכה והבאה, שהולכין ובאין לארבע רוחות המקום, טועין הם".

למותר לציין ולהעיר, כי לא לפסוק הלכה באתי כי אני הצעיר, דמן חברייה אנא זעיר, אחד ממשפחה ושנים מעיר, ואש מחלוקת אין חפצי להבעיר, דאכתי לא עיילינא לשעיר, ולא תעביד עובדא עד שישעיר. ולא ינווה גבר יהיר, לחרוץ דין מהיר, בשחקים הוא בהיר, ובשבילי דשמיא נהיר. וכבר קדמוני רבנן, שכן פסק

בידון, ולא הניחה על גבי קרקע, [הג"ה: ודעתו להחזירה...]. והתקשו האחרונים, דלפי מה שהגיה הרמ"א דבעינן עודה בידו דווקא, תו לא צריכינן למכתב שלא יניח על גבי קרקע!

ויש לתמוה על קושייתם, שהרי איכא לפרש כוונת הרמ"א שאם מניחה על גבי הקרקע בעודה אחוזה בידו נמי אסור להחזירה, ולכן לבד זה שעודה בידו אין לו להניחה על גבי הקרקע! אך לפי החילוק הנ"ל ניחא, ד'הניחה' בנו"ן רפה קאמר, ואם כן כוונת השו"ע שלא יעזבנה ע"ג הקרקע, והיינו שלא אוחזה כלל, ושוב אין משמעות לתנאי זה לפי מה שהגיה הרמ"א קודם, שעודנה בידו.

מיהו אי אפשר לומר כן, שהרי כתב השו"ע בסעיף ג להדיא 'שלא ישים קדירתו על גבי הקרקע'. ונטממה מרגניתא בעפרא.

מוה"ד הגר"ע יוסף (עיין ילקוט יוסף סימן שלט ו בהערה). ומעשה היה בשבת חתן של ידידנו בצלאל בזק נר"ו, שקמו מן העם לרקד ולסובב במחולות, עד שגער בהם מוה"ד הגר"מ אליהו והעמידם, ולא הניחם לרקד כי אם 'כלאחר יד ורגל'.